

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС
НПУ імені М.П.Драгоманова

ДО 170-РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ

Серія 16

*Творча особистість учителя:
проблеми теорії і практики*

Випуск 1(11)

КИЇВ – 2004

УДК 371.12:378.951.4

ББК 74.2:74.5

Н 34

Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць /Ред.кол. Мороз О.Г., Гузій Н.В.(відповідальні редактори.) та інші. - Вип.1 (11). - К.: НПУ, 2004. - 319 с.

Присвячено дослідженню проблем формування творчої особистості учителя-професіонала; представлено панораму результатів науково-методичних пошуків з питань методологічних засад педагогічної творчості, майстерності, професіоналізму; шляхів формування творчої особистості вчителя на етапі професійного становлення; розкриття практичного досвіду професійно-творчої самореалізації вчителів.

Для викладачів та студентів педагогічних навчальних закладів, науковців та практичних працівників

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 8822 від 01.06.2004 р.

Затверджено Президією ВАК України як фахове видання з педагогічних наук
Додаток до Постанови № 3 - 0517 від 30.06.2004.).

Редакційна рада:

В.П.Андрущенко	доктор філософських наук, професор, академік, АПН України, ректор ППУ імені М.П.Драгоманова (<i>голова Редакційної ради</i>)
А.Т.Авдієвський	Почесний доктор, професор, академік АПН України
В.П.Бех	доктор філософських наук, професор;
О.В.Биковська	кандидат педагогічних наук, доцент
В.І.Бондар	доктор педагогічних наук, професор, академік АПН України
Г.І.Волинка	доктор філософських наук, професор, академік УАПН (<i>заступник голови Редакційної ради</i>)
А.П.Грищенко	доктор філологічних наук, професор, академік АПН України
П.В.Дмитренко	кандидат педагогічних наук, професор
І.І.Дробот	доктор історичних наук, професор
М.І.Жаллак	доктор педагогічних наук, професор, академік АПН України
Л.І.Мацько	доктор філологічних наук, професор, академік АПН України
О.Г.Мороз	доктор педагогічних наук, професор, академік АПН України
О.С.Падалка	кандидат педагогічних наук, професор
В.М.Синьов	доктор педагогічних наук, професор, академік АПН України
В.К.Сидоренко	доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України
М.І.Шкіль	доктор фізико-математичних наук, професор, академік АПН України
М.І.Шут	доктор фізико-математичних наук, професор, член-кореспондент АПН України

Редакційна колегія

Бондар В.І. - дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук;
Гузій Н.В. - кандидат педагогічних наук (відповідальний редактор);
Мільто Л.О. - кандидат педагогічних наук (відповідальний секретар);
Мороз О.Г. - дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук (відповідальний редактор);
Олексюк О.М. - доктор педагогічних наук;
Щолокова О.П. - доктор педагогічних наук;
Ярошенко О.Г. - доктор педагогічних наук.

Схвалено рішенням Вченої ради НПУ імені М.П.Драгоманова
(протокол № 14 від 24.06.2004)

© НПУ імені М.П.Драгоманова, 2004
© Ред.кол. Бондар В.І., Гузій Н.В. та ін., 2004

зв'язку з цим подальшого дослідження заслуговує діяльність українських учителів у Канаді в повоєнний період, коли спільноту поповнила третя хвиля еміграції, що принесла з собою нові суспільні ідеї, запити і вимоги, зокрема й до рідномовної освіти. А це, в свою чергу, внесли відповідні зміни і в діяльність учителів рідних шкіл.

Література

1. Ваврисевич М. П'ятнадцять основних правд доброго вчителя //Учительське слово. – 1966. – №3. – С.1-4.
2. Когуська Н. Четверть століття на громадській ниві 1926-1951. – Вінніпег, 1952. – 540с.
3. Кумка М. Українське шкільництво на Буковині, в Галичині, на Закарпатті та в Канаді // Праці педагогічного товариства в Празі. – Прага, 1932. – Т.1. – С.60-71.
4. Марунчак М. Історія українців Канади. – Вінніпег, 1968. – Т.1. – 467с.
5. Мигаль г. Рідна Школа Товариства “Просвіта” //Золотий ювілей: 50-річчя Товариства “Просвіта” – Вінніпег, 1956. – С.38-43.
6. Цукерник О. Рідна Школа Товариства “Просвіта” в Порт Артурі //Золоті ворота. – Вінніпег, 1960. – с.93-101.
7. Ювілейна книга Українського Інституту ім. П.Могили в Саскатуні, 1916-1941. – Вінніпег, 1945. – 435с.
8. Ярема С. Уривки зі споминів //Золоті ворота. – Вінніпег. 1960.

Анотація

У статті розглядається проблема підготовки і професійної діяльності українських учителів у системі рідномовного шкільництва в Канаді. Аналізуються умови їх праці, засоби стимулювання самоосвіти, підвищення педагогічної кваліфікації.

Аннотация

В статье рассматривается проблема подготовки и профессиональной деятельности учителей в системе украинского образования в Канаде. Анализируются условия их труда, средства стимулирования самообразования, повышения педагогической квалификации.

©2004

Тимчук І.М.

ПРОБЛЕМА ГУМАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ В ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

*Перед минулим – зніміть капелюхи,
перед майбутнім – засукайте рукав*

Народна мудрість

Постановка проблеми у загальному вигляді... У сучасних умовах в нашій державі поглиблюються процеси демократизації всього суспільного життя. Вони ґрунтовно пов'язані з освітніми процесами. Життя вимагає

переосмислення основних принципів організації навчання, трансформацію методів та прийомів, які сприяли б перетворенню навчання в засіб всебічного розвитку особистості. Україна як друга за величиною країна Європи має багату й самобутню історію педагогічної думки загальноєвропейського рівня, наповнену високими злетами і славними іменами, радіощами нових відкриттів світового масштабу й муками долання лютих перешкод на тернистому шляху визвольних змагань за свою державну незалежність [3; 13].

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Дана стаття є логічним продовженням матеріалів статті «Проблема гуманізації навчання та виховання в історії світової наукової думки», які були присвячені обґрунтуванню концептуальних підходів до навчання та виховання підрастаючого покоління на засадах гуманізму. У них аналізувалась діяльність філософів, вчителів-риторів, педагогів в епохи античності, Середньовіччя, Відродження, Просвіти та ін. Здійснена характеристика педагогічної діяльності Сократа, Дістервега, Песталоцці, Дж.Локка та інших визнаних діячів світової педагогічної думки.

Метою даної публікації є характеристика освітнього процесу та педагогічної думки на Україні з часів Київської Русі і до середини ХХ-го століття з виокремленням в ній проблеми гуманізації навчання та виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження... Україна має великий досвід гуманізації навчання та виховання. Прослідкуємо розвиток гуманістичних ідей в історії української педагогічної думки. Вона тісно пов'язана з традиціями національного виховання, які зароджувалися одночасно з формуванням слов'янської народності. А її важливим чинником було завершення в V-VI столітті н.е. розселення слов'ян та їх поділ на три групи. Невичерпною народною скарбницею в напрямі формування особистості підрастаючого покоління була педагогічна думка часів Київської Русі. Метою виховання у даний період була підготовка до праці чоловіка-землероба, мисливця, мужнього воїна-захисника рідного краю і матері – вмілої господині, продовжувачки роду, тобто виховання людини-трудівника, патріота, гуманіста, християнина, воїна. Звідси і принципи виховання: природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, активність дитини, трудова основа виховання, послідовність і систематичність [1; 141].

Визначальними у напрямі складання системи поглядів на виховання особистості були літературні твори митрополита Іларіона «Слово про закон і благодать», Володимира Мономаха «Повчання», Нестора «Повісті врем'яних літ» та ін. Основою творів була релігійно-моральна програма формування особистості, самоусвідомлення руського народу [3; 106].

Як виразник передових поглядів, Іларіон у своєму творі не підтримав візантійської ідеї виховання в душі аскетизму, а захищав принцип активної діяльності у формуванні особистості. Він наполягав на пильному догляді за немовлятами, покаранні за грубе ставлення до матері. Це дає підстави вважати його засновником вітчизняної дошкільної педагогіки [1; 145].

Пам'ятка давньоруської літератури «Повчання Володимира Мономаха» є і пам'яткою педагогічної думки. У повчаннях автор розглядає правила та

норми поведінки, обґрунтовує значимість любові до Батьківщини, необхідність гуманного ставлення до людей. Мономах у творі зобразив ідеальний образ князя, що піклується про свою державу і народ [1; 147]. У повчанні п'ятині поради і вимоги щодо виховання дітей:

- постійно працювати і не лінуватися;
- мати благородну поведінку;
- мати чисту душу і худе тіло;
- поважати старших і коритися їм;
- вчитися любові, гуманізму, у тому числі й до інших народів, добру;
- уміти вести бесіду, під час якої більше думати, ніж говорити;
- виявляти самостійність у навчанні [3; 107-108].

У сімейних стосунках Мономах радить любити свою дружину, але не давати їй влади над собою. Автор засуджує пияцтво та неправду. Як представник християнського гуманізму він дотримується правила: «Винний чи невинний – не вбивайте» [1; 146].

Педагогічні ідеї, обґрунтовані Іларіоном, Володимиром Мономахом, на думку вчених, стали вершиною європейської гуманістичної педагогіки XI – першої половини XIII ст.

XIV ст. – середина XVI ст. характеризувались подоланням феодалної роздробленості, з одного боку, перебуванням південно-західних земель України у складі Польщі, Литви, Угорщини і Молдавії, посиленням феодалного і релігійного гніту, з іншого боку, що негативно позначилось на розвитку української культури. З другої половини XVI – до середини XVII ст. – це період швидкого росту ремесел, торгівлі. Посиливалась роль міст, передусім як економічних і культурних центрів, зростала національна самосвідомість, антифеодална і визвольна боротьба народних мас. На всіх цих етапах формувалася українська народність, утверджувалася її система виховання [1; 150].

Перше національне відродження України XVI-XVII ст. почалося з організації міських братств, створюваних православними міщанами та шляхтою. Ці зміни відбувалися під впливом західних течій – гуманізму, реформації. Зароджувались прагнення до здобуття вищої освіти, потреби удосконалення рівня знань. Головними елементами системної організації педагогічного процесу братських шкіл були: глибоке національне виховання, розвиток і освіта молоді, чітка організація навчального процесу; ретельно продуманий зміст навчання і методи забезпечення педагогічного процесу [1; 151].

«За віру і волю!» – було гаслом нашого середньовіччя. Духовність, просвіта, моральність, склавши нерозривну триєдність, лягли підмурком вітчизняного Ренесансу [1; 152].

Яскравою сторінкою в розвитку української гуманістичної думки є період козаччини. Створена козаками педагогіка увібрала в себе ідейно-моральний, емоційно-естетичний, психолого-педагогічний зміст епохи в житті наших пращурів епохи Відродження. Основне завдання козацької педагогіки – готувати фізично загартованих, з міцним здоров'ям, мужніх воїнів-захисників

рідного народу від чужоземного поневолення; виховувати в підростаючого покоління український національний характер, світогляд, національні і загальнолюдські цінності; формувати високі лицарські якості, милосердя [2; 93].

У духовному житті молоді козацька педагогіка відводила особливу роль лицарській честі, неписаним гуманним законам кодексу лицарської честі, що передбачали:

любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, ставленні до Батьківщини-України;

готовність захищати слабших молодших, зокрема дітей;

шляхетне ставлення до дівчини, Жінки, бабусі;

уміння скрізь і всюди чинити шляхетно, виявляти інші чесноти, і т.д.

[3; 153].

Козацька система виховання формувала лицарів духу, людей високого інтелекту – історично зумовленого типу українця, який завжди свято беріг заповіді дідів, батьків, прадідів, захисників своїх вільностей, що зі століття за століття надихало українську молодь на добрі героїчні справи [2; 98].

На зміст, характер і спрямованість української суспільної думки, освіти й культури етапу Відродження (XVII – початок XVIII ст.) справили вплив ідеї Гуманізму і Реформації, які панували в Європі у XVI-XVII ст. Як уже зазначалося, гуманізм епохи Відродження знаменував собою становлення нових відносин у Європі. На противагу феодальній ідеології, в основі якої був Бог, гуманістична філософія звертає увагу на людину, її утвердження в поцейбічному світі, на пошук людського щастя, яке гуманісти вбачали в свободі й освіченості особистості, в справедливому суспільному ладі. З поширенням національної свідомості, інтересу до рідної історії, культури, мови, з виникненням потреби у розвитку освіти й науки гуманістичні ідеї знаходять поширення і на Україні. Їх провідниками здебільшого були представники української інтелігенції, які навчалися в польських та західноєвропейських університетах, серед яких Юрій Дрогобич, педагог і поет-гуманіст Павло Русин [1; 167].

Яскравим представником української педагогіки другої половини XVIII століття був видатний український філософ, просвітитель-гуманіст, письменник, педагог Григорій Савович Сковорода. Науково-педагогічні погляди мислителя формувалися під впливом історичної епохи, яку європейські культурологи називають епохою Просвітництва. Вихідними і визначальними ідеями в системі педагогічних поглядів Г.С. Сковороди є ідеї демократизму, гуманізму, народності і патріотизму. Він завжди високо ставить ЛЮДИНУ: «Не будь вельможею, ні лихварем, ні Алкідом, ні пігмеем, будь тільки людиною, чужеш? Людиною і здобудеш благо». Ідеал людяності є метою всього його життя, а також і метою виховання. Це новий позитивний ідеал, який кличе до гуманних, людяних ідей, до нового ставлення людини до людини [11; 92]. Заслугою вченого є те, що він принцип гуманізму розкрив як розуміння вихователем думок, переживань та прагнень дитини, віру у благородне особистісне начало та в силу виховання. За Григорієм Савовичем цей принцип

реалізується лише за умови, коли вихователь виявлятиме високу чуйність і повагу до вихованця. Виходячи з власних принципів Сковорода у притчі «Благодатний Єродій» писав: «Главизна воспитания есть: 1) благо родить; 2) сохранить младое здравие; 3) научить благодарности [1; 182]. До вчителя великий мислитель висував великі вимоги: насамперед глибокі знання, відданість своєму народу, гуманність, повагу до тих, кого він навчає, здатність переконливо володіти словом, терплячість, безкорисливість [1; 184]. Виступаючи з просвітницьких позицій, характерних для XVIII ст., Г.С.Сковорода був глибоко переконаний у тому, що суспільство, в якому не буде насильства над людиною, духовної неволі, може виникнути шляхом поширення освіти: «Серце тоді насичується, коли освічується» [11; 93].

Педагогічна думка України кінця XIX ст. представлена відомими громадсько-педагогічними діячами, такими, як: Т.Г.Шевченко, К.Д.Ушинський, П.О.Куліш, Леся Українка, Х.Алчевська та ін.

Тарас Григорович Шевченко ніколи не був вчителем і не писав педагогічних творів, крім «Букваря Южноруського», однак у багатьох його віршах, повістях і драмах, у щоденнику і листуванні з близькими є багато цінних думок про освіту й виховання. З творів Т. Г.Шевченка постає виховний ідеал – людина з багатогранними знаннями, високими моральними якостями, здатна застосовувати ці знання в житті, вона любить працю, вміє цінувати мистецтво. За Т.Шевченком, гуманність людини свідчить про рівень її освіти, її здатність свідомо визначати свою поведінку в суспільстві. Брак гуманності здебільшого свідчить про серйозні прогалини в освіті людини, про вузькість її світогляду, нездатність оцінювати свої дії та їх суспільні наслідки [2; 103].

Великий педагог-гуманіст К.Д.Ушинський зазначав: «Якщо медикам ми довіряємо своє здоров'я, то вихователям ввіряємо моральність і розум наших дітей, ввіряємо їхню душу, а разом з тим і майбутнє нашої Вітчизни». Так визначав К.Д.Ушинський роль і значення професії вчителя, його працю він порівнював з творчістю художника, який створює духовний образ людини [1; 222]. Великий гуманіст зазначав, що «Тільки людина, в якій розум добрий і серце добре, цілком хороша і надійна людина». Виховання, вважає К.Д.Ушинський, має виробляти у вихованців такі якості, як любов до Батьківщини, гуманність, працьовитість, правдивість, почуття відповідальності, дисциплінованість, естетичне почуття, тверда воля і характер. Учений прагнув утвердити принципи гуманного виховання: «Виховання повинне просвітити свідомість людини, щоб перед її очима лежала чітка дорога добра». Педагог не раз вказував на необхідність такої постановки навчання і виховання, щоб із самого початку розвинути в дітей почуття безкорисливості, скромності й гуманне ставлення до особистості людини, не зважаючи на расу і національність. Учений зазначав, що одним з головних завдань гуманного виховання є розвиток у людини високих моральних якостей – чесності, справедливості, щирості. Жадоба грошей, невіра в добро, відсутність моральних правил, презирство до думки, любов до манівців, байдужість до громадського блага, поблажливість до порушення законів честі – ось вороги, з якими воно покликане боротися [11; 153].

Ідеї великого педагога є й нині актуальними, вони відіграють важливу роль у відродженні й розвитку української гуманної педагогіки.

На зламі століть (XIX-XX) працював видатний український педагог-науковець, письменник Іван Якович Франко. Разом з М.Павликом та ін. він стає на шлях боротьби за дійсно народну, по-справжньому демократичну й гуманістичну, відповідну інтересам народу освіту. Освітній ідеал І.Франка – широка, всебічна, звільнена від усяких забобонів, глибоко народна, національна за формою і одночасно загальнолюдська гуманна школа [1; 258].

XX ст. подарувало нам активних просвітитель-гуманістів: Софію Русову, І.Огієнка, Г.Ващенко, А.Макаренка, В.Сухомлинського та ін.

Вагомим внеском в історію вітчизняної педагогічної думки є спадок видатного філософа, перекладача, педагога, богослова Івана Огієнка. Провідними ідеями, на основі яких педагог пропонує будувати систему виховання, є любов і повага до людей, рідної мови, віри, культурно-історичної спадщини рідного народу; ідейна переконаність, відданість духовним і національним ідеалам, суспільна активність і висока громадянськість; взаємність до себе, потреба в саморозвиткові та самовдосконаленні [2; 251]. Тобто, провідним принципом навчання і виховання, за І. Огієнком, є принцип гуманізму.

Ім'я та праці видатного педагога-гуманіста Василя Олександровича Сухомлинського є добре відомими. Він - засновник новаторської, не лише в Україні, а і за її межами гуманістичної педагогіки. Навіть назви його книг: «Діючі люди», «Людина неповторна», «Дума про людину», «Шлях до серця дитини», «Серце відаю дітям» та інші звучать як гімн Людині. В.О.Сухомлинський розглядав гуманізацію на соціальному, державному рівнях як принцип існування взаємин між суспільним і особистим, як сутність педагогіки, її принцип, як мету формування взаємин, як базисний компонент змісту формування стосунків, якими мають бути пронизані навчальні плани, програми, підручники й інші засоби навчання, як якість способів виховання. Гуманізм взаємин людини й колективу, за В.О.Сухомлинським, – це діалектична єдність двох взаємопов'язаних і взаємозумовлених сторін. Єдність, що постійно розвивається й удосконалюється. З одного боку, – відповідальність і піклування людини про людину й колектив, з іншого – це прийняття діяльності всього колективу духом відповідальності за людей. Лише така гармонізація стосунків між особою й суспільством, вважав учений, може створити «духовну спільність» між людьми в суспільстві.

Не існує, за В.О.Сухомлинським, спеціальної «науки любові», є наука людяності, і той, хто опанував цю азбуку, підготовлений до благородних духовно-психологічних і морально-етичних відносин, тому справжню гуманність педагогіки він розглядав як збереження радості, щастя, на які має право кожна дитина, а справжнє гуманне виховання - як таке, в якому людина відчуває себе не тільки вихованцем, а й відповідальною за долю інших людей, за життя колективу. Ось чому особливого значення вчений надавав школі, яку вважав святим місцем гуманності, добра й правди, місцем, де має панувати увага до людської гідності, взаємна довіра.

Важливе місце в розробленому Василем Олександровичем гуманізмі взаємин належить думкам про піднесення людини й утвердження її в ролі найвищої соціальної цінності, про необхідність так здійснювати свою владу над дитиною, щоб не зламати, не знеособити, а навпаки, - тільки підносити, підтримувати її духовні сили, утверджувати її почуття гідності, формувати вміння самої дитини дорожити людиною, бути непримиренною, нетерпимою навіть до самої думки, що людині можна завдати лиха, образити, принизити її. На думку педагога-гуманіста, та людина, яка з повагою ставиться до себе, з повагою ставиться до інших людей, до колективу, до суспільства. Без цієї здатності неможливі свобода особистості, усвідомлення нею гармонії прав та обов'язку, особистого щастя й праці в ім'я блага інших людей. Гуманістичні взаємини, які мають визначити стосунки особи й колективу, Василь Олександрович розглядав також у зв'язку зі структурою людського світогляду, в якій обов'язковим повинен бути гуманістичний компонент (дбати про інших треба без розрахунку на похвалу чи винагороду, творення добра для людей має стати звичкою, нормою поведінки, перетворитися на природну звичку); із розкриттям, ствердженням сил і творчих здібностей людини, з пробудженням її індивідуальної неповторності, творчої самобутності й самостійності; із пізнанням щастя повноти свого духовного життя, з необхідністю задоволення різноманітних розвиваючих потреб особистості, з вихованням у дітей моральної культури, зокрема, таких притаманних їй гуманістичних якостей, як любов, повага, розумна вимогливість, милосердя, товариськість, добро, відчуття співпричетності.

В.О.Сухомлинський неодноразово писав про мудру владу наставників дітей, про вміння дорожити дитячою довірою, розуміти беззахисність дитини. Добрі почуття, емоційна культура особи становлять серцевину людяності. А формується гуманність з найнепомітніших речей: з віри в людину, в добре начало в ній, з творення добра стосунками, які розвиваються насамперед у праці на благо людей. Взаємини відтворюються у свідомості людей, у її діяльності, у таких вчинках, як допомога, співучасть, співпраця. Звертаючись до вчителів, він писав: «Які б грані людської волі і розуму, серця і мудрості не відкрилися у вашій душі перед дитиною — схвалення, похвала, захоплення, гнів, обурення, догана (так, на ці почуття вихователь також має право, він не ангел) — будь-яка з цих граней повинна відкриватися на фоні головного — поваги до людської гідності, піднесення людини, бо людина — найвища цінність». За В.О.Сухомлинським, повноцінне виховання взаємин можливе тоді, коли дитина сприймає насамперед добро і виховується добром, коли панує принцип оберігання дитячого серця від болю, від страждань, коли як найвища демократична цінність розглядається гордість, недоторканість особистої честі дитини, її власна думка, її особистий погляд на все. Таке ставлення до дитини Василь Олександрович називав щастям педагога [2; 268-270].

В.О.Сухомлинський вказує різні шляхи виховання гуманності. Це й раціональна організація уроку, методика його проведення, індивідуальний підхід і власний приклад; це система бесід на етичні теми, диспути, казки, гумор. Великого значення надавав В.О.Сухомлинський і атмосфері, що панує в

сім'ї. Любов матері до батька. Батька до матері, їх любов до людей – приклад для наслідування їхнім дітям. Для того щоб виховати гуманну людину, стосунки в сім'ї повинні бути гуманними [10; 10-13].

На сучасному етапі духовного відродження педагогічна спадщина Василя Александровича Сухомлинського набуває особливої актуальності, оскільки ще раз підтверджує, що головним принципом навчання і виховання повинен бути принцип гуманізму.

Висновки. Отже, підсумовуючи, слід зауважити, що українська педагогіка сьогодні визначилася щодо цілей та орієнтирів свого подальшого розвитку, а саме прагнути гуманізації суспільних відносин, взаємного порозуміння, толерантності, любові.

Література

1. В. А. Сухомлинский. Сердце отдаю детям. – 5-е изд. – К.: «Радянська школа», 1974. – 286с.
2. В. Кравець. Історія української школи і педагогіки. Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів та університетів. – Тернопіль, 1994. – 359с.
3. Історія української школи і педагогіки: Навч. посіб. / За ред. О. О. Любара. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – 450с. – (Вища освіта XXI століття).
4. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упоряд. О. О. Любар; За ред. В. Г.Кременя. – Т-во «Знання», КОО, 2003. – 766с. – (Вища освіта XXI століття).
5. Левківський М. В. Історія педагогіки: Підручник. – Київ, Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
6. Савва С.О., Соколова І. В. Нариси з історії розвитку педагогічної думки: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 308с.
7. Файзуллина Г.Я. Гуманизм педагогического наследия В. А. Сухомлинского: Автореф. дис...на соиск. ученой степени канд. пед. наук / Казань, 1986.

Анотація

У статті здійснено ретроспективний аналіз проблеми гуманізації навчання та виховання дітей на основі вітчизняної педагогічної думки з часів існування Київської Русі і до середини ХХ-го століття. Виявлено концептуальні підходи, на яких базувалось ставлення до вихованця, висувались вимоги до вчителя.

Аннотация

В статье осуществлен ретроспективный анализ проблемы гуманизации обучения и воспитания детей в отечественной педагогической мысли с времен Киевской Руси и до середины ХХ-го столетия. Выявлены концептуальные подходы, на основе которых формировались отношения к воспитаннику, выдвигались требования к учителю.